

Didaktika výuky práva a bezpečnosti při vzdělávání bezpečnostního managementu

Anotace: Předložená studie je věnována problematice oborové didaktiky předmětů v oblasti práva a bezpečnosti při výuce bezpečnostního managementu a prezentace výsledků výzkumů autora v oblasti pojetí a struktury této aktuální vědní disciplíny. Ve studii je uvedeno zdůvodnění aktuálnosti a potřeby řešení problematiky a dále jsou definovány konkretizované cíle studie, obsah studie a možné využití výsledku v pedagogické praxi daných oborů. Studie je zaměřena na pojetí didaktiky, zdůvodnění její fundovanosti a vědeckosti a interdisciplinaritu a je navržena konkrétní strukturace této vědní disciplíny.

Klíčová slova: didaktika, oborová didaktika, didaktika práva a bezpečnosti, bezpečnostní management.

Úvod do problematiky didaktiky výuky odborných předmětů v oblasti práva a bezpečnosti při vzdělávání bezpečnostního managementu v regionech

Otázky práva a bezpečnosti jsou v současné době vysoce aktuálním národním i nadnárodním nosným tématem. Bezpečnostní experti jsou dnes nuceni čelit rozmanitým hrozbám v oblasti kriminality (krádeže, podvody, vraždy, extremismus, terorismus, kyberzločiny... atd.). Příprava odborníků v této oblasti vyžaduje propracovaný vědecký systém výuky těchto oborů a předmětů. Toto nás vede k řešení otázky zpracování koncepce oborové didaktiky se zaměřením na tuto oblast. Proto jsme si položili následující otázky, na které dále hledáme odpovědi:

- Jak lze zdůvodnit aktuálnost a potřebnost této oborové didaktiky a pro koho je určena?
- Co je předmětem zájmu oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti?
- Jak lze doložit její fundovanost a vědeckost?
- Jaká je její vazba na další vědní disciplíny (pedagogika, psychologie, právo, kriminalistika, technické vědy, další vědy...)?
- Jaká je její strukturace odpovídající současným požadavkům pedagogiky a oborových didaktik?

Cílem předložené studie je předložit odborné veřejnosti z daného oboru k diskusi výsledky výzkumů autora v oblasti návrhu řešení v problematice pojetí této specifické oborové didaktiky, zdůvodnění její vědeckosti, objasnění její vazby na další vědní obory a podat konkretizovaný návrh strukturace této specifické oborové didaktiky. Obsah studie tvoří následující dílčí témata:

- Teoretická východiska oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti.
- Pojetí oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti.
- Fundovanost a vědeckost didaktiky předmětů práva a bezpečnosti.
- Interdisciplinarita didaktiky předmětů práva a bezpečnosti.
- Strukturace oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti.

Studie může posloužit odborníkům, kteří danou problematiku vyučují na středních a vysokých školách nebo ji vyučují v rámci realizace různých odborných kurzů. Dále potom oborovým didaktikům odborných i jiných předmětů a studentům vysokých škol se zaměřením na oblast bezpečnosti.

1. Aktuální stav řešené problematiky

V současné době neexistuje v České republice žádný systematicky propracovaný a dlouhodobě budovaný systém oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti. Můžeme vyjít z analýzy učebních textů a výukových opor, které se v této oblasti používají a na základě toho zčásti posoudit didaktickou úroveň těchto materiálů. Nelze však dělat jakékoliv závěry, co se týká efektivity a kvality výuky těchto oborů a předmětů. Odborníkům, kteří se danou oblastí zabývají a vyučují ji, lze doporučit informační zdroje z oblasti oborové didaktiky odborných předmětů našich autorů.¹ V oblasti některých dílčích problémových okruhů lze čerpat z vybraných monografických publikací nebo i učebních textů. V oblasti výukových metod lze čerpat ze studie T. Kotrby a L. Laciny.² K otázkám rozvoje tvořivosti žáků a studentů v odborném vzdělávání lze využít studii M. Kožuchové a P. Peciny.³ Neméně důležité pro nás byla i východiska starších i současných zahraničních autorů Šapovalenka, Tureka a Bajtoše.⁴ S ohledem na to, že se jedná o oblast středoškolského i vysokoškolského vzdělávání, jsou pro nás důležité i prameny věnované vysokoškolské pedagogice.⁵

Oproti tomu na Slovensku je situace poněkud odlišná, zejména co se týká aktuálnosti systémových změn. Je možné poukázat zejména na závěry vědeckovýzkumných úloh „Didaktika výučby predmetov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave“ a integrované vědeckovýzkumné úlohy „Vzdelávanie študentov akadémie pre výkon profesijných činností v podmienkach spolupráce policajných a bezpečnostných štruktúr v Európskej únii.“⁶ Tyto závěry se dotýkají téže problematiky, avšak spíše v podmínkách Slovenska a Akadémie Policajného zboru v Bratislave, přičemž však aktuálněji reagují na problematiku vzdělávání v překotně se vyvíjejícím bezpečnostním prostředí současného globalizovaného světa.

2. Teoretická východiska didaktiky předmětů z oblasti práva a bezpečnosti

Připomeňme si, že oborovou didaktiku můžeme chápat ve dvou významech - v *širším významu a užším významu*. V širším významu rozumíme oborovou didaktikou specifika a zákonitosti vyučování skupiny příbuzných předmětů daného oboru (elektrotechnické předměty, strojírenské, dřevařské... apod.). V tomto případě tedy hledáme průnik, společné prvky, zákonitosti, strategie výuky dané skupiny předmětů. Pokud hovoříme o *oborové didaktice v užším pojetí*, rozumíme tím obor jako konkrétní předmět (všeobecně vzdělávací, odborný). V dalším textu se zaměříme na vybrané otázky didaktiky skupiny odborných předmětů práva a bezpečnosti v podmínkách středoškolského a vysokoškolského odborného vzdělávání. Z tohoto hlediska můžeme hovořit o této didaktice jako o skupinové oborové didaktice, *didaktice v širším pojetí*.

Oborové didaktiky jsou aplikované vědní disciplíny mimořádného významu. Tvoří profilovou roli v oborové přípravě učitelů daných oborů. Z hlediska širších souvislostí čerpají nejen z obecné pedagogiky a didaktiky, ale i z příslušné odborné dimenze přípravy učitelů.

¹ KROPÁČ, J. a kol., 2004. *Didaktika technických předmětů, vybrané kapitoly*. s. 67.

PECINA, P., 2012. *Didaktika odborných předmětů*. s. 60.

PECINA, P., FRIEDMANN, Z. 2013. *Didaktika odborných předmětů technického charakteru*.

² KOTRBA, T., LACINA, L., 2010. *Praktické využití aktivizačních metod ve výuce*.

³ PECINA, P., FRIEDMANN, Z., 2013. *Didaktika odborných předmětů technického charakteru*. s. 8.

⁴ ŠAPOVALENKO, G., S., 1960. *Hlavní zásady výchovy a vyučování*.

TUREK, I., 1990. *Didaktika technických předmětů*. s. 50.

BAJTOŠ, J., 1999. *Didaktika technických předmětů*. s. 32.

⁵ SLAVÍK, M., 2012. *Vysokoškolská pedagogika Pro odborné vzdělávání*.

ROHLÍKOVÁ, L., VEJVODOVÁ, J., 2012. *Vyučovací metody na vysoké škole*. s. 5.

⁶ BLAŽEK, V., WÄLDL, E., CIGÁNIK, E., VÁŇA, E., BREZINSKÝ, O., VARŠOVÁ, M., SUJA, M., SEKNIČKA, J., 2009. *Vzdelávanie študentov akadémie pre výkon profesijných činností v podmienkach spolupráce policajných a bezpečnostných štruktúr v Európskej únii*, s. 117.

Naopak na dimenzi oborové didaktiky navazuje a čerpá z ní pedagogická praxe v odborných předmětech těchto oborů. Jak poukazuje O. Asztalos,⁷ oborové didaktiky mají objektivní charakter a jsou aplikovanými pedagogickými disciplínami. Pro oborové didaktiky jsou stěžejní dva momenty. Vazba přechodu a aplikace obecného na zvláštní a zvláštního na konkrétní (rozumí se tím samozřejmě v oblasti vzdělávání i výchovy). Zkoumají objektivní zákonitosti výuky daného oboru. Je však nutné doplnit i jejich subjektivní charakter, protože vychází ze zkušeností výchovných pracovníků.

3. Přístupy k vymezení didaktiky předmětů práva a bezpečnosti

Didaktika předmětů práva a bezpečnosti představuje disciplínu, která aplikuje obecně didaktické poznatky na výuku předmětů, které se vztahují k oblasti práva a bezpečnosti (trestní právo, extrémismus a terorismus, bezpečnostní politika, ochrana za mimořádných událostí). Bohužel nemůžeme vyjít z žádné dosud existující definice této vědní disciplíny, protože taková žádná není. Vycházíme proto z příbuzných disciplín, zejména oborové didaktiky odborných předmětů.

Podle J. Bajtoše⁸ je didaktika odborných předmětů disciplínou, která zkoumá specifické zákonitosti výuky odborných předmětů na středních školách. Její strukturu tvoří cíle, obsah, organizace, formy, metody, zásady a prostředky vyučování.⁹ Naproti tomu M. Čadílek¹⁰ definuje didaktiku odborných předmětů jako disciplínu, která zkoumá obsah a průběh vzdělávacího procesu včetně didaktické transformace výsledků technických věd. Podstata transformace spočívá ve formulaci cílů vzdělávání, výběru teoretických i praktických poznatků a jejich uspořádání do didaktické soustavy.¹¹ Uvedené přístupy k vymezení předmětu zájmu didaktiky odborných předmětů jsou sice relativně výstižné, avšak zúžené a nedostatečně konkretizované. Záběr této mimořádně významné vědní disciplíny je širší. V případě předmětů práva a bezpečnosti se jedná o vědní disciplíny, které jsou výrazně interdisciplinární a zasahují do různých vědních oborů.

Kritickými analýzami a prací v této oblasti jsme dospěli k definici oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti. *Didaktika předmětů práva a bezpečnosti se zabývá otázkami požadavků praxe na přípravu kvalifikovaných a kompetentních odborníků v této oblasti, stanovování výukových cílů, obsahu výuky, aplikací didaktických zásad, pouček, pravidel, výukových metod, organizačních forem a materiálních prostředků na výuku předmětů práva a bezpečnosti na středních a vysokých školách. Její pole působnosti zahrnuje otázky spojené s požadavky na učitele předmětů práva a bezpečnosti, žáky a studenty těchto oborů a otázky spojené s výchovným působením ve výuce (výchova k řešení problémových situací, rozvoj formativních stránek osobnosti, morální výchova apod.). Neméně důležité je řešení koncepčních otázek výuky těchto předmětů, otázek souvisejících s obory vzdělání a dále potom i otázky související s profesním vzděláváním, profesními kvalifikacemi, celoživotním vzděláváním a rekvalifikacemi v této oblasti.*

Východiskem didaktiky předmětů práva a bezpečnosti nejsou vybrané konkrétní vyučovací předměty, ale soubor vědních oborů a předmětů se svými specifiky a obsahem. Na úroveň vyučovacích předmětů (a tedy předmětových didaktik) se však dostáváme sekundárně v aplikační rovině (specifika využití konkrétních vyučovacích prostředků, konkrétní obsah výuky, aplikační modelové příklady apod.). Mezi oborovou didaktikou a předmětovou didaktikou těchto předmětů je silná vnitrooborová vazba. Dále je třeba zdůraznit, že oborová

⁷ ASZTALOS, O., 2008. Konstituování oborové didaktiky jako (OD) jako pedagogické disciplíny. In *Podpora rozvoje oborových a předmětových didaktik v odborném vzdělávání*. s. 7-9.

⁸ BAJTOŠ, J., 1999. *Didaktika technických predmetov*. s. 35.

⁹ BAJTOŠ, J., 1999. *Didaktika technických predmetov*. s. 37.

¹⁰ ČADÍLEK, M., 1995. *Didaktika odborného výcviku technických oborů*. s. 10.

¹¹ ČADÍLEK, M., 1995. *Didaktika odborného výcviku technických oborů*. s. 12.

didaktika je do značné míry odrazem specifik, metod a obsahu příslušných vědních disciplín, v našem případě práva a bezpečnosti.

4. Fundovanost a vědeckost didaktiky předmětů práva a bezpečnosti

Pokud má věda být vědou, musí být splněny tři předpoklady:

- Objekt zkoumání dané vědy, paradigma.
- Vědeckovýzkumná metodologie příslušné vědy.
- Institucionální základna dané vědy.

Didaktika předmětů práva a bezpečnosti při edukaci bezpečnostního managementu v regionech má za objekt svého zkoumání zákonitosti výuky vybrané skupiny příslušných předmětů a pracuje s vědeckovýzkumnou metodologií pedagogiky. Obecně se pedagogické výzkumy považují za aplikované.¹² Oborové didaktice předmětů práva a bezpečnosti by se měli věnovat zejména oborové didaktice zaměřené na tuto oblast. S výstupy oborových didaktiků by měli pracovat učitelé, kteří tyto předměty na střední a vysoké škole vyučují, případně se věnují tomuto vzdělávání v podobě školení, kurzů a dalšího vzdělávání.

Oborová didaktika předmětů práva a bezpečnosti by měla odpovědět učitelům na dvě základní otázky: Co učit? Jak to učit? Oborové didaktiky (dříve metodiky) se dříve vyvíjely jako praktické disciplíny bez sofistikovanější vazby na pedagogické disciplíny. Převládalo prakticistické pojetí a metodikaření, kterému se věnovali zejména učitelé z praxe. Z tohoto důvodu byly spíše respektovanými oblastmi poznání než uznávanými vědními disciplínami. Prakticismem přitom rozumíme preferenci konkrétních postupů a podceňování fundované teorie a koncepce oborové didaktiky.¹³ Tato situace se však změnila a dnes jsou považovány za plnohodnotné aplikované vědy, i když s různou mírou rozpracovanosti. Metodika (oborová didaktika) však není pouhým teoretickým metodikařením a tzv. receptářstvím (praktické pokyny, postupy). Rozvoj oborové didaktiky představuje systematickou a fundovanou činnost, při které aplikujeme ověřené a osvědčené známe poznatky z oblasti pedagogiky, didaktiky a teorie výchovy na výuku konkrétního oboru. Složka teoretických východisek i složka aplikace a modelových příkladů nese svůj význam a důležitost. Z tohoto hlediska je práce na učebních textech, metodikách a metodických materiálech pro výuku a praxi důležitá, i když ji úrovní a náročností nelze s vědeckými výzkumy srovnávat. I přesto se jedná o práci interdisciplinární, vyžadující znalosti didaktické, oborové didaktické a znalosti z vybraných odborných disciplín.

Znalost oborové didaktiky je pro učitele nezbytná. To však pro pedagogickou praxi nestačí. Cílem oborové ani předmětové didaktiky není předložit učiteli hotovou „kuchařku“, podle které by mohl pracovat. Vyučovací proces je dynamickým systémem, se kterým je třeba pracovat tvořivě. Učitelé tedy musí být schopni aplikovat poznatky širší oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti na výuku konkrétního předmětu (předmětů), který vyučují.¹⁴ Vývoj společnosti a oblasti bezpečnosti vyžaduje průběžné vzdělávání a inovaci vzdělávacích obsahů technických oborů. Z tohoto hlediska je nezbytná nejen znalost aktuálních poznatků v oblasti jednotlivých oblastí práva i souvisejících disciplín. To zahrnuje poznatky didaktické transformace poznatků vědeckého systému na úroveň didaktického systému a projektu výuky a dobrou znalost technologie výuky předmětů práva a bezpečnosti.

¹² JANÍK, T. *Didaktika obecná a oborová: pokus o vymezení a systematizaci pojmů*. Dostupné z: http://www.akreditacnikomise.cz/attachments/article/279/didaktika_obecna_a_oborova_Janik.pdf

¹³ KILIÁN, O., 2008. Základní otázky oborových didaktik. In *Podpora rozvoje oborových a předmětových didaktik v odborném vzdělávání*. s. 9- 18.

¹⁴ PECINA, P., SLADEK, P., 2013. Pojetí a struktura didaktiky technických odborných předmětů pro střední odborné školy. In. BŘEHOVSKÝ, J., NOVOTNÝ, J. ZUKERSTEIN, J. *Strategie technického vzdělávání v reflexi doby*. s. 131 – 141.

5. Interdisciplinarita didaktiky předmětů práva a bezpečnosti

Zmínili jsme, že didaktika předmětů práva a bezpečnosti je interdisciplinární vědou. Tato kategorizace si však vyžaduje podrobnější analýzu. Interdisciplinaritu této vědní disciplíny vyjadřuje následující schéma:

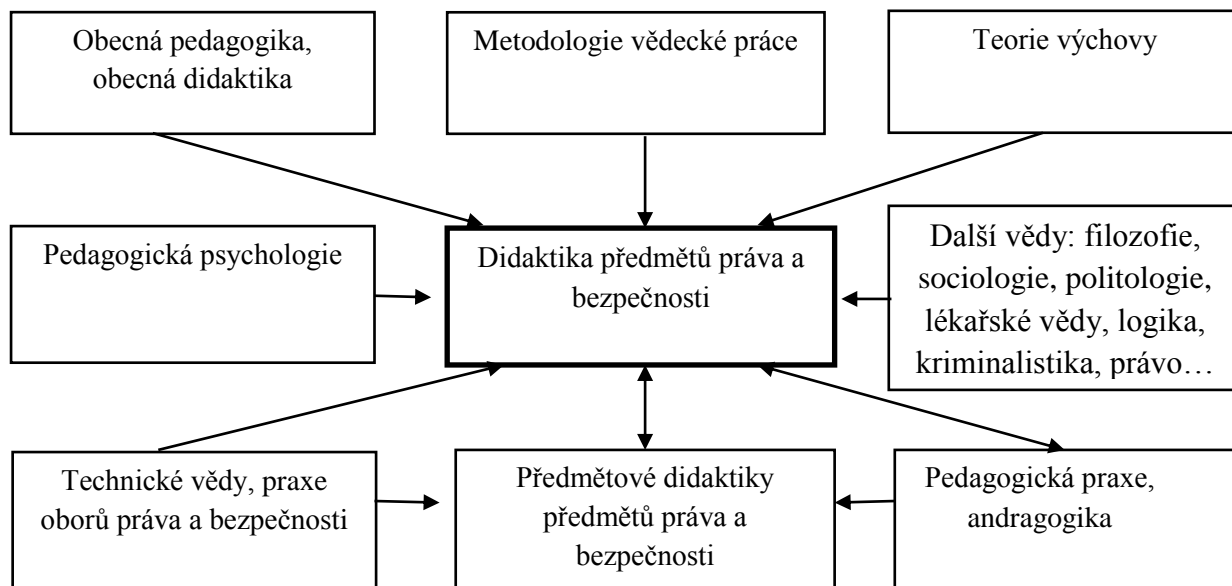

Schéma. 1: Vztah didaktiky technických předmětů k dalším vědám

Je třeba poukázat na vazbu mezi oborovou didaktikou a předmětovými didaktikami, která je oboustranná. Neméně důležitá je vazba na technické vědy i pedagogickou praxi a odbornou praxi daných oborů. Oborový didaktik musí sledovat nejen aktuální trendy v pedagogických vědách a aplikovat je odpovídajícím způsobem na oborovou didaktiku, ale musí sledovat i vývoj daných věd a být vzdělán v některé disciplíně (byť i dílčí) na úrovni školy, pro kterou se didaktikou zabývá (např. bezpečnostní politika, trestní právo, zabezpečovací systémy, ochrana obyvatelstva apod.). V opačném případě není schopen aplikovat didaktické poznatky na výuku daného oboru. Musí mít schopnost vidět problém systémově, ve vzájemných vazbách a analyticko - syntetickým přístupem využívat možnosti vztahů mezi oborovými a předmětovými didaktikami a danými odbornými disciplínami. Didaktika práva a bezpečnosti se prolíná s určitou oblastí filozofie a sociologie, a to v oblasti filozofie bezpečnostních rizik a jeho vlivu na společnosti. Společná je i metodologická koncepce.

6. Přístupy ke strukturaci didaktiky předmětů práva bezpečnosti; obecná východiska pro strukturaci didaktiky předmětů práva a bezpečnosti

Při koncipování struktur oborových didaktik vycházíme z požadavků pedagogické praxe a trhu práce v oblasti přípravy kvalifikovaných učitelů daných oborů. Důležité jsou operacionalizované cíle dané oborové didaktiky, ze kterých vycházíme. Důležité informace nalzáme v obecně didaktických pramenech i výzkumných zprávách. Specifika a originalita oborových didaktik předurčují vlastní strukturaci dané oborové didaktiky. Vlastní strukturu mají i předmětové didaktiky. Strukturu oborové didaktiky lze rozdělit na obecnou a zvláštní část. Obecná část je věnována společným problémům oborové didaktiky, zvláštní část je

zaměřena na didaktickou analýzu jednotlivých částí daného oboru nebo předmětu.¹⁵ Pro koncipování struktury oborové didaktiky je často využíván Malířův model oborové didaktiky, který pracuje s následujícími částmi:¹⁶

- Predidaktická realita – zabývá se průzkumem trhu práce a požadavky na pracovníky v příslušné profesi.
- Didaktická realita – postihuje vlastní pedagogický proces, při kterém jsou osvojovány poznatky. Ta se dále dělí na didaktické operace (konstituování předmětu, selekce, realizace a transformace) a na produkty (výběr poznatků z jednotlivých vědních oborů a praxe a jejich zařazení do obsahu výuky). Realizací se zabývá materializace učiva (tvorba pomůcek) a transformace vyjadřuje poměrně složitý proces osvojování poznatků žáky za působení učitele.
- Didaktické produkty – zařazení předmětu do učebního plánu, vypracované osnovy předmětů, připravené učební pomůcky a osvojené znalosti žáků.
- Didaktické okolí – vybavení odborných učeben, laboratoře, dílny, kabinety apod.
- Postdidaktická realita – představuje výzkum uplatnění absolventů školy v praxi oboru. Je to výzkum výsledků výuky a slouží jako zpětná vazba mezi školou a praxí.

Malířův koncepční model přistupuje k řešení problému komplexně a v relativně ucelené podobě. Na jeho koncepci se odkazují i další autoři.¹⁷ Pro reálný výukový proces výuky technických předmětů je jádrem zejména didaktická realita, didaktické produkty a didaktické okolí. Musíme však vycházet z predidaktické reality a naopak sledovat i postdidaktickou realitu. V těchto momentech spatřujeme východisko pro výzkumná šetření většího rozsahu, a to nejen ve školách technického směru. Při koncipování oborové didaktiky bychom tedy měli vycházet zejména z požadavků soudobé praxe daných oborů a požadavků trhu práce. Postdidaktická realita naopak představuje zpětnou vazbu o míře efektivity zvolených strategií. Koncepční modely je však třeba konkretizovat do podoby přesnějších a zaměřenějších didaktických struktur. G. S. Šapovalenko již dříve uvádí následující okruh problémových úkolů oborové didaktiky:¹⁸

- Obsah vyučování.
- Organizace a metody vyučování.
- Učební příručky a metodické prostředky.
- Problémy učení se danému předmětu ze strany žáků.
- Cesty a způsoby předcházení neúspěchu.
- Obsah, organizace a metody přípravy budoucích učitelů a další zlepšení kvalifikace učitelů ve školské službě.
- Systém řízení vyučování vyučovacím předmětům ve škole.
- Cesty a prostředky zvýšení výchovného významu školy a vyučovacích předmětů.
- Systém vědeckotechnických pojmů a zákonitostí jejich úspěšného formování.
- Dovednosti, návyky a zákonitosti jejich formování a praktického použití.
- Podmínky úspěšného rozvíjení vloh žáků.
- Předmět oborové didaktiky a jejich úkoly.
- Souvislost oborové didaktiky s jinými vědami.

¹⁵ ASZTALOS, O., 2008. Konstituování oborové didaktiky jako (OD) jako pedagogické disciplíny. In *Podpora rozvoje oborových a předmětových didaktik v odborném vzdělávání*. s. 7- 9.

¹⁶ MALÍŘ, F., 1971. *Didaktiky cizích jazyků jako vědní obory k problematice jejich předmětu*. s.

¹⁷ ASZTALOS, O., 2008. Konstituování oborové didaktiky jako (OD) jako pedagogické disciplíny. In *Podpora rozvoje oborových a předmětových didaktik v odborném vzdělávání*. s. 7- 9.

¹⁸ ŠAPOVALENKO, G. S., 1960. *Hlavní zásady výchovy a vyučování*.

- Problém objektivního zákona v oborové didaktice.
- Všeobecné metody vědeckého výzkumu v oborových didaktikách.

Výše uvedený přehled úkolů oborové didaktiky je i přes dobu vzniku inspirativní. Sledujeme zde kromě klasických úkolů oborové didaktiky i hledisko související s otázkami problému učení se danému předmětu (předmětům). Obory práva a bezpečnosti jsou rozmanité a velká část vzdělávacích obsahů vyžaduje mimořádnou metodickou pozornost z důvodů své náročnosti. O konkretizaci a precizaci problémových okruhů oborových didaktik se pokusilo několik dalších našich autorů S. Havelky, J. Kopeckého, A. M. Dostála a O. Kiliána. Z těchto uvedeme relativně zdařilý obecný přístup ke strukturaci oborové didaktiky příslušného předmětu O. Kiliána¹⁹:

1. Didaktika daného předmětu (oboru) jako vědecká pedagogická disciplína:

Předmět, úkoly a význam oborové didaktiky daného vyučovacího předmětu, struktura vyučovacího oboru (předmětu), místo oborové didaktiky v systému věd, výzkumná práce v oborové didaktice daného oboru

2. Výchovně vzdělávací cíle vyučovacího předmětu:

Formulace a analýza cílů, pojetí studijního oboru a profilu absolventa, formulace a analýza cílů daného oboru, komplexní pojetí vyučovaného oboru, analýza cílů, jejich proměnlivost a ovlivnění technickým rozvojem.

3. Obsah a struktura vyučovacího oboru:

Učivo, uspořádání učiva v učebních dokumentech, didaktická analýza z hlediska výchovného působení obsahu daného oboru, vnitropředmětové a mezipředmětové vztahy, posouzení obsahu učebnic daného vyučovacího oboru (předmětu), zpracování vědeckotechnických informací.

4. Prostředky vyučování daného vyučovacího předmětu:

Plánování učiva v předmětu, metodika využívání didaktických zásad a vyučovacích metod v daném předmětu, organizační formy výuky a jejich aplikace v předmětu, hmotné vyučovací prostředky v daném předmětu, analýza obsahu vyučovací jednotky na základě přípravy, realizace a zhodnocení vyučovacího procesu, prověřování a hodnocení výkonu žáků z hlediska výukových cílů v daném předmětu.

5. Metodické postupy a rozbor vybraných tematických celků a témat v daném předmětu.

Formulace výchovně vzdělávacích cílů předmětu, formulace a analýza těchto cílů a úkolů v závislosti na cílech a úkolech dané školy, stanovení obsahu a struktury na základě didaktické analýzy. Formulace obsahu v podobě základních obecných vědomostí a dovedností, prostředky vyučování tematických celků a témat v daném vyučovacím předmětu.

Výše uvedenou relativně komplexní logickou strukturu lze využít ke koncipování konkrétní struktury předmětových didaktik. Z tohoto modelu jsme také mimo jiné vyšli při koncipování struktury didaktiky předmětů práva a bezpečnosti pro potřeby středoškolského i vysokoškolského vzdělávání bezpečnostního managementu. Je však třeba si uvědomit, že širší oborová didaktika se v mnoha oblastech dostává na úroveň průniku širšího okruhu daných předmětů a na úroveň předmětů se dostáváme v konkretizovaných případech modelování a při zpracování fundovaných konkrétních příkladů (konkrétní ukázky správně

¹⁹ KILIÁN, O., 2008. Základní otázky oborových didaktik. In *Podpora rozvoje oborových a předmětových didaktik v odborném vzdělávání*. s. 15 - 16.

formulovaných cílů, demonstrace ukázkové osnovy předmětů, ukázka učiva, příklady využití metod, forem prostředků, konkrétní příklady výzkumů v oblasti konkrétního předmětu apod.).

7. Návrh konkrétní struktury oborové didaktiky předmětů práva bezpečnosti

Na základě existujících struktur oborových didaktik a didaktik odborných předmětů a na základě specifik předmětů práva a bezpečnosti jsme navrhli následující **konkrétní strukturu širší oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti při vzdělávání zejména bezpečnostního managementu**:

1. Vymezení řešené problematiky, didaktika předmětů práva a bezpečnosti jako studijní a vědní disciplína

Didaktika předmětů práva a bezpečnosti jako věda a její postavení v systému pedagogických věd, interdisciplinarita didaktiky předmětů práva a bezpečnosti, vědeckovýzkumná činnost v oborové didaktice, struktura didaktiky předmětů práva a bezpečnosti.

2. Vzdělávání v oblasti předmětů práva a bezpečnosti.

Předměty práva a bezpečnosti ve vzdělávání žáků, specifika předmětů práva a bezpečnosti, vzdělávací obory, studijní obory.

3. Výukový proces ve výuce odborných předmětů

Výukový proces, fáze výuky, typy výuky, systémový přístup ve výuce.

4. Aplikace didaktických principů, pouček a pravidel ve výuce předmětů práva a bezpečnosti

Vymezení problému, klasické didaktické principy, moderní didaktické principy, vztah didaktických principů k ostatním didaktickým kategoriím, didaktické poučky a pravidla.

5. Výukové cíle ve výuce předmětů práva a bezpečnosti

Výukové cíle ve výuce, hierarchie výukových cílů, taxonomie výukových cílů, práce učitele s cíli ve výuce.

6. Obsah výuky předmětů práva a bezpečnosti

Vymezení problému, obsahová stránka výuky, základní učivo, rozšiřující a prohlubující učivo

7. Výukové metody ve výuce

Vymezení problému, členění výukových metod a specifika využití metod ve výuce předmětů práva a bezpečnosti, aplikace klasických (tradičních) metod výuky, aktivita žáků ve výuce, učební úlohy, aplikace aktivizujících metod výuky, aspekty volby výukových metod.

8. Organizační formy ve výuce

Vymezení problému, vyučovací jednotka, praktické vyučování a specifika praktické přípravy, propojení teorie s praxí, propojení školy se životem. Exkurze, praxe, stáže a vycházky ve výuce předmětů práva a bezpečnosti.

9. Učební pomůcky, didaktická technika a vybavení škol, učeben a jiných výukových pracovišť

Vymezení problému, specifika využití učebních pomůcek ve výuce, didaktická technika, vybavení učeben a jiných výukových pracovišť, možnosti využití distančního vzdělávání a e – learningu ve výuce, zásady používání učebních pomůcek a didaktické techniky, údržba pomůcek a didaktické techniky.

10. Hodnocení žáků ve výuce

Hodnocení žáků ve výuce, ústní, písemné a praktické zkoušky, didaktické testy, závěrečné zkoušky.

11. Mezipředmětové vztahy ve výuce předmětů práva a bezpečnosti

Vymezení problému, obsahové, časové a metodické vztahy ve výuce.

12. Projektování a příprava výuky

Postup při projektování výuky, učební dokumenty vztahující se k výuce (RVP, ŠVP, vzdělávací programy), perspektivní (dlouhodobá) příprava výuky, aktuální (krátkodobá) příprava výuky.

13. Učitel a žák ve výuce

Osobnost učitel předmětů práva a bezpečnosti, hospitace ve výuce, žák ve výuce, zájmová činnost žáků.

14. Výchovné působení ve výuce

Vymezení problému, výchovné metody a principy, tvořivost a rozvoj tvořivosti žáků ve výuce.

15. Příklady dobré pedagogické praxe

Ukázka učebního plánu, ukázka učebních osnov ŠVP, ukázka vzdělávacího modulu, ukázky konkrétních písemných příprav na výuku, ukázka výukové prezentace a výukové opory, ukázka didaktického testu, ukázka hospitačního záznamu (pozorovacího schématu), multimediální ukázky (vyučovací hodiny s metodickými listy, animace, instruktáž).

Výše uvedené stěžejní problémové okruhy oborové didaktiky pro nás jsou výchozím bodem pro projektování a přípravu *výuky didaktiky předmětů práva a bezpečnosti* jako studijní disciplíny v rámci připravovaného bakalářského studijního oboru učitelství předmětů práva a bezpečnosti.

Závěry a další směřování výzkumu

Ve studii jsme se věnovali **otázkám oborové didaktiky předmětů práva a bezpečnosti při vzdělávání zejména bezpečnostního managementu**. Vymezili jsme podstatu řešené problematiky v širších souvislostech a zaměřili se na strukturaci této vědecké a studijní disciplíny. Jedná se o aktuální a specifickou oblast, ve které se nám otvírá řada nových otázek, na které je třeba hledat odpovědi. Zatím v této oblasti nemáme dostatek informačních zdrojů (učební texty, odborné knihy, výzkumné zprávy, články). Proto se jeví jako potřebné rozpracovat naznačenou koncepci do konkrétní podoby a zpracovávat jednak učební texty a výukové opory do této oborové didaktiky a dále potom provádět výzkumná šetření v této oblasti (zejména výzkumy výuky daných předmětů).

Pokud se pokusíme o **komparaci** úrovně zpracování oborové didaktiky práva a bezpečnosti, tedy srovnání **přístupu k výuce práva a bezpečnosti** v České republice a na Slovensku, narazíme na zásadní determinant. Tím je skutečnost, že projektová činnost a zejména odborná literatura v oblasti didaktiky práva a bezpečnosti je v České republice pouze staršího data vydání (mnohdy více než deset let); oproti tomu projektová aktivita a publikační činnost na Slovensku je aktuálnější. Ačkoli obě země spolu přímo sousedí, nacházejí se v prakticky stejném bezpečnostním prostředí, čelí obdobným hrozbám, a tedy vychází ze stejných strategických cílů v oblasti výuky práva a bezpečnosti, jakož i stejných

paradigmat a prakticky stejných výchozích pozic, Slovensko aktuálněji reaguje na možné bezpečnostní hrozby současného dynamicky se vyvíjejícího světa. V oblasti bezpečnosti to platí bezesbytku, přičemž vzdělávání bezpečnostního managementu v oblasti práva a bezpečnosti je základem jak pro efektivní využití sil a prostředků, tak i operativnější a reálnější identifikaci hrozeb, zejména kritické infrastruktury a tzv. „měkkých cílů“.

Obecně lze říci, že v České republice není v současné době vysoká škola nebo jiná instituce, která by byla schopna obsáhnout a hlouběji se věnovat otázkám vývoje didaktiky výuky práva a bezpečnosti. Univerzita obrany v Brně se strategicky směřuje na přísně vojenské nástroje, kde právo má pouze marginální roli. Situace na Policejní akademii v Praze je již delší dobu taková, že publikační a vědecká činnost je dlouhodobě na útlumu, a to zejména vlivem odlivu vědeckých kapacit a ne příliš konstruktivním vnitřním klimatem a nesystémovostí organizace vědecké práce obecně. Jiná vysoká škola v České republice, která se zaměřuje na oblast práva a bezpečnosti pak nedisponuje takovým vědeckým a personálním potenciálem, který by danou oblast (didaktiky výuky práva a bezpečnosti) byl schopen pokrýt. Tomu odpovídá i absence významnějších projektů.

Na Slovensku je situace obdobná na Akademii ozbrojených síl Generála Milana Rastilava Štefánika, jelikož ta se (stejně jako Univerzita obrany v České republice) strategicky zaměřuje na přísně vojenské nástroje, kde právo má pouze marginální roli. Naproti tomu Akadémia Policajného zboru v Bratislavě disponuje jak přiměřenou vědeckou a technickou, tak personální kapacitou, která je způsobilá didaktiku v oblasti práva a bezpečnosti rozvíjet. Tomu odpovídají i vědecké výstupy, včetně výstupů publikačních. Tomu odpovídá i to, že byl na Akademii Policajného zboru v Bratislavě podán (a schválen) národní projekt „Systematická podpora boja proti extrémizmu a šíreniu propagandy na Slovensku“, kde dochází k součinnosti Ministerstva vnútra SR a Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Jedním ze zásadních cílů tohoto projektu (ve spolupráci s vysokou školou zaměřenou na rozvoj teorie a praxi vzdělávání) je právě tvorba didaktiky vzdělávání bezpečnostního managementu v oblasti práva a bezpečnosti. V rámci tohoto projektu budou rozvíjeny **klíčové kompetence bezpečnostního managementu** v oblasti práva a bezpečnosti v oblasti vnitřní bezpečnosti státu.

Projektová výuka v oblasti výuky práva a bezpečnosti se v současnosti dostává do popředí zejména v souvislosti s naplňováním **klíčových kompetencí** rámcových vzdělávacích programů na základních školách, vzdělávání na středních školách v bezpečnostní oblasti a vzdělávání bezpečnostního managementu v regionech na školách vysokých. Projektová výuka může být nasazena s cílem osvojení a upevnění nových vědomostí i dovedností i s cílem rozvoje formativních stránek osobnosti. Výše popsané náměty aplikace projektové výuky v rámci výuky v oblasti bezpečnosti obyvatelstva na základních školách, v oblasti bezpečnosti na středních školách a vzdělávání bezpečnostního managementu na vysokých školách mohou posloužit pedagogům při realizaci výuky a navržení vlastních výukových projektů.

Literatura

- ASZTALOS, O., 2008. Konstituování oborové didaktiky jako (OD) jako pedagogické disciplíny. In *Podpora rozvoje oborových a předmětových didaktik v odborném vzdělávání*. Praha: NUOV, s. 7- 9. ISBN 978-80-87063-05-7.
- BAJTOŠ, J., 1997. *Úvod do didaktiky odborného výcviku*. Bratislava: Metodické centrum mesta Bratislavy, ISBN 80-7164-180-4.
- BAJTOŠ, J., 1999. *Didaktika technických predmetov*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, ISBN 80-7100-646-7.
- BLAŽEK, V., WÄLDL, L., CIGÁNIK, L., VÁŇA, L., BREZINSKÝ, O., VARŠOVÁ, M., SUJA, M., SEKNIČKA, J., 2009. „*Vzdelávanie študentov akadémie pre výkon*

- profesijných činností v podmínkách spolupráce policajných a bezpečnostných štruktúr v Európskej únii*, integrovaná vedeckovýskumná úloha, 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 117 s.
- ČADÍLEK, M., 1995. *Didaktika odborného výcviku technických oborů*. Brno: MU, 104 s. ISBN 80-210-1081-9.
- ČADÍLEK, M., 2003. *Didaktika praktického vyučování I*. Brno: CERN, S.R.O.
- DRAHOVZAL, J., KILIÁN, O., KOHOUTEK, R., 1997. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, ISBN 80-85931-35-4.
- FRIEDMANN, Z., PECINA, P., 2013. *Didaktika odborných předmětů technického charakteru*. Brno: PdF MU, ISBN 978-80-210-6300-6.
- JANÍK, T. a kol., 2009. *Kurikulum - výuka - školní klima - učitelské vzdělávání*. Brno: MU, ISBN 978-80-210-4771-6.
- JANÍK, T. *Didaktika obecná a oborová: pokus o vymezení a systematizaci pojmů*. Dostupné z: http://www.akreditacnikomise.cz/attachments/article/279/didaktika_obecna_a_oborova_Janik.pdf
- KILIÁN, O., 2008. Základní otázky oborových didaktik. In *Podpora rozvoje oborových a předmětových didaktik v odborném vzdělávání*. Praha: NUOV, s. 9- 18. ISBN 978-80-87063-05-7.
- KOTRBA, T., LACINA, L., 2010. *Praktické využití aktivizačních metod ve výuce*. Brno: Barrister& Principal, ISBN 978-80-87029-12-1.
- KROPÁČ, J. a kol., 2004. *Didaktika technických předmětů, vybrané kapitoly*. Olomouc: UP. ISBN 80-244-0848-1.
- MALÍŘ, F., 1971. *Didaktiky cizích jazyků jako vědní obory k problematice jejich předmětu*. Praha: Academia.
- MELEZINEK, A., 1994. *Inženýrská pedagogika*. Praha: ediční středisko ČVUT, ISBN 80-01-01214-X.
- NEZVALOVÁ, N. Didaktika fyziky v České republice: trendy, výzvy a perspektivy. In: *Pedagogická orientace*, roč. 21, č. 2, s. 171 – 192. ISSN 1211 - 4669
- PECINA, P., 2012. *Didaktika odborných předmětů*. Opora výuky. Brno: PdF MU, 200 s.
- PECINA, P., SLADEK, P., 2013. Pojetí a struktura didaktiky technických odborných předmětů pro střední odborné školy. In. BŘEHOVSKÝ, J., NOVOTNÝ, J. ZUKERSTEIN, J. *Strategie technického vzdělávání v reflexi doby 2013*. 1. Vyd. Ústí nad Labem: UJEP v Ústí nad Labem, s. 131 – 141, 10 s. ISBN 978-80-7414-577-3.
- PECINA, P., FRIEDMANN, Z., 2013. *Didaktika odborných předmětů technického charakteru*. Brno: MU, ISBN 978-80-210-6300-6.
- PÍŠOVÁ, M. Didaktika cizích jazyků: otázky identity In *Pedagogická orientace*, roč. 21, č. 2, s. 142 – 155. ISSN 1211 - 4669
- ROHLÍKOVÁ, L., VEJVODOVÁ, J., 2012. *Vyučovací metody na vysoké škole*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-4152-9.
- SEMRÁD, J., ŠKRABAL, M., 2007. *Úvod do studia odborných předmětů*. Praha : ČVUT, ISBN 978- 80-01-03744-7.
- SLAVÍK, M., 2012. *Vysokoškolská pedagogika pro odborné vzdělávání*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-4054-6.
- ŠAPOVALENKO, G., S., 1960. *Hlavní zásady výchovy a vyučování*. Gottwaldov: Ústav pro další vzdělávání učitelů a výchovných pracovníků, ISBN – sine.

- TRNA, J., 2005. *Nastává éra mezioborových didaktik?* Pedagogická orientace, Brno: Konvoj, roč. 2005, č. 1, s. 89-97. ISSN 1211-4669.
- TUREK, I., 1990. *Didaktika technických predmetov.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, ISBN 80-08-00587-4.

Keywords: didactics, subject didactics, didactics of law and security, security management.

Summary

The presented study is aimed at the didactics of subjects in the field of law and security in the teaching of security management and it presents the results of the author's researches in the concept and structure of this topical scientific discipline. The study provides justification for the timeliness and necessity of the discussed issue and, furthermore, defines the specific objectives of the study, the content of the study and the possible use of the results in the pedagogical practice of the given fields. The study is focused on the concept of didactics, explaining its soundness, scientific value and interdisciplinary character, and it suggests a specific structuring of the discipline.

*doc. JUDr. PhDr. Ivo Svoboda, Ph.D.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminológie
e-mail: ivo.svoboda@minv.sk*

Recenzenti: pplk. doc. RNDr. Tatiana Hajdúková, PhD., plk. doc. Ing. Ľubica Baričičová, PhD.